

FÖRORD

Utvecklingsplaneringen är upprättad av länsstyrelsens rennäringseenhet i direkt samverkan med Hotagens sameby. Planeringen består av två delar, första delen innehåller redovisning av markanvändningen och samebyns resurser och den andra delen innehåller samebyns planering av den framtida inriktningen om omfattningen av byns verksamhet samt vissa åtgärdsförslag.

Utvecklingsplaneringen är antagen av samebyn och avser att vara byns egen.

Länsstyrelsen i Jämtlands län
Rennäringseenheten

Britt-Mari Nordstrand

LÄNSSTYRELSEN
JÄMTLANDS LÄN
Rennäringsenheten

Utvecklingsplaneringen har utarbetats av länsstyrelsen i Jämtlands län, rennäringsenheten och Hotagens sameby.

Hotagens sameby beslutar att anta Utvecklingsplaneringen som sin egen.

För Hotagens sameby

UTVECKLINGSPLANERING

MARKANVÄNDNINGSPRESENTATION OCH DRIFTPLANERING

för

HOTAGENS SAMEBY

INNEHÅLLSFÖRTECKNING		Sid
1	INLEDNING	
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte och målsättning	2
1.3	Metodfrågor	3
2	ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL	
2.1	Renskötselrätt	4
2.2	Samebyn - ändamål och medlemmar	4
2.3	Markanvändning	4
2.4	Rennäringen i Jämtlands län	5
3	HOTAGENS SAMEBY IDAG	
3.1	Hotagens sameby	6
3.2	Samebyns gränser och nyttjande av betes- områden - årstidsland, flyttleder, upp- samlings- och övernattningsområden, lavområden, svåra passager samt snölegor	7
3.3	Medlemmar, företag och bosättning	15
3.4	Kombinationssysselsättning	16
3.5	Renhjorden	18
3.6	Drifanläggningar	19
3.7	Konkurrerande markanvändningsintressenter	21
3.8	Konsekvenser av Tjernobyolyckan	22
4	HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR HOTAGENS SAMEBY	
4.1	Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden	23
4.2	Utveckling av företag inom byn	24
4.3	Jakt- och fiskefrågor	24
4.4	Utveckling av renhjorden	24
4.5	Planerade drifanläggningar	24
4.6	Utökad samråd med andra markanvändnings- intressenter	25
4.7	Förslag på åtgärder för att minska konflik- terna mellan rennäring och andra markanvänd- ningsintressenter	26

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Renskötselområdet i Sverige omfattar cirka 150.000 kvadratkilometer, vilket motsvarar ungefär 1/3 av landets yta. Dokumentation av rennäringens markanvändning är dock bristfällig i de flesta samebyarna. För stora områden föreligger endast planverkets sammanställning efter samebyarnas redovisning av markanvändningen från den fysiska riksplaneringen 1975.

Med tillkomsten av plan- och bygglagen (PBL) samt naturresurslagen (NRL), som trädde ikraft den 1 juli 1987, ställs direkta krav på dokumentation av olika markanvändningsintressen, så även för rennäringen. Behov av att rennäringen redovisar sina markintressen finns även från samerna själva och konkurrerande markintressenter som t ex skogsbruket och turismen.

Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras och därmed den intimt sammankopplade renskötseln. Därför måste förutsättningarna för rennäringen säkras både vad gäller åretrunt- och sedvane-rättsmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna till näringens bedrivande.

Fr o m 1 juli 1990 skall varje kommun här i landet ha en antagen kommunomfattande **översiktsplan**. Planen skall redovisa olika markintressen och ange långsiktiga strategiska planer vad gäller markanvändningen och byggandet i kommunen. I NRL, finns allmänna hushållningsregler om hur naturresurserna skall användas.

Hushållningsreglerna är uppdelade i två nivåer, för områden som **SÅ LÅNGT SON MÖJLIGT SKALL SKYDDAS** samt för områden som **SKALL SKYDDAS - RIKSINTRESSEN**. Rennäringen omfattas av hushållningsreglerna på båda nivåerna. Betydelsen att rennäringen utgör ett riksintresse innebär att staten kan ingripa mot åtgärder som påtagligt skulle skada rennäringens intressen. Om flera oförenliga riksintressen föreligger för ett område skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Hushållning har här betydelsen att marken ska nyttjas, bevaras eller förändras så att den används till vad den är mest lämpad för.

Vad som utgör riksintresse vad gäller rennäringen skall bedömas utifrån samebyarnas hela årscykel och byarnas s k **rationella renantal**. De olika delområdena som årstidsland, flyttningsleder, övernattningsställen, kalvningsland, svåra passager och viktiga lavområden ska beaktas utifrån deras **funktionella samband** i renskötseln. Renskötseln är en flexibel näring och viktigt att påpeka är att områdenas betydelse och läge **normalt varierar över tiden** beroende på väderlek, skogsbruksåtgärder, betestillgång och andra förhållanden. Därför är det angeläget att markanvändningsredovisningen kontinuerligt revideras för att vara ett aktuellt underlagsmaterial t ex vid konfliktsituationer och konsekvensstudier samt i kommunernas översiktsplaner.

I samebyarnas **UTVECKLINGSPANERING** ingår redovisning av ren-näringens markanvändning. Utvecklingsplaneringen avser att översiktligt kartlägga varje samebys egna resurser vad gäller betesmark, anläggningar, renhjord, företag och medlemmar samt vara ett handlingsprogram för den framtida utvecklingen av verksamheten.

I budgetproposition 1987/88 framställes vikten av redovisning av rennäringens markanspråk. "En angelägen fråga för same-byarnas framtid är utvecklings- och markanvändningsplanering. För att täcka statens del av kostnaderna för denna planering bör anslaget tillföras ytterligare 5 milj kronor under en 5-års period. För nästa budgetår bör sålunda ytterligare 1 milj kronor anvisas". Anslaget ska användas till personal- och materialkostnader för planläggningen av rennäringen i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

1.2 Syfte och målsättning

Syftet med utvecklingsplaneringen är att den ska redovisa rennäringens markanvändning, utgöra underlag för samebyarnas egen driftplanering, utgöra förhandlingsunderlag vid överläggningar med konkurrerande markintressenter samt ligga som underlag vid kommunal och annan planering.

Varje samebys resurser ska kartläggas och ligga till grund för planeringen av den framtida omfattningen och inriktningen av byns verksamhet. Planeringen bör på sikt leda till en effektivisering av rennäringen och arbetet inom byarna.

Utvecklingsplaneringen redovisas på karta med tillhörande textbeskrivning. Kartan ska beskriva rennäringens intresseområden och dess funktionssamband. Textbeskrivningen ska innehålla redogörelse av samebyns renskötsel och bisysselsättningar, ev olägenheter och förslag till åtgärder. Planen avser att vara byns egen redovisning och skall godkännas och antas av samebyn själv.

Målsättningen med utvecklingsplaneringen är att den ska leda till en **översiktlig kartläggning** av samebyns resurser. Den ska underlätta fortsatt planläggning och utveckling av same-byarna och utgöra underlag vid förhandlingssituationer och kommunala översiktsplaner.

Markanvändningsredovisningen **beskriver nuläget i ett genom- snittsförlopp där avvikelser får anses som normalt förekommande.** Redovisningen avser att vara rullande och kontinuerligt revideras efter faktiska renskötsel förhållanden.

1.3 Metodfrågor

Arbetet kring utvecklingsplaneringen har letts av länsstyrelsens rennäringseenhet i direkt samverkan med samebyn. Planen består av två delar, den första delen innehåller en redovisning av rennäringens resurser och markutnyttjande och den andra delen innehåller planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt åtgärdsförslag.

Inledningsvis redovisar samebyn översiktligt sin nuvarande markanvändning utifrån befintligt kartmaterial från den fysiska riksplaneringen 1975.

Utifrån kartmaterialet har samebyn sedan redogjort för befintliga förhållanden, redovisat basfakta och olägenheter samt diskuterat framtida planer och förbättringar.

Avvikelser från markanvändningsredovisningen **får anses som normala.** Redovisningen avser att beskriva ett **genomsnittligt förlopp för samebyn**, vilket i verkligheten **varierar år från år** på grund av ändrade betes- och/eller klimatiska förhållanden samt olika störningar i rendriften.

2 ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL

2.1 Renskötselrätt

Rennäringslagen (SFS 1971:437) reglerar renskötselrätten. Renskötselrätten är förbehållen samerna. Enligt rennäringslagen har den som är av samisk härkomst eller på annat sätt förvärvat renskötselrätt "Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar."

Enligt lagen får renskötsel i Jämtlands län bedrivas hela året på renbetesfjällen och inom de områden i Jämtlands- Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete - åretruntmarkerna. Under tiden den 1 oktober till den 30 april får renskötsel bedrivas inom sedvanerättsmarkerna - trakter utanför renbetesfjällen - där renskötsel av ålder bedrivits vissa tider av året.

Renbetesfjällen omfattar i huvudsak av staten ägda fastigheter. Samerna har enligt rennäringslagen vidsträckta rättigheter och skydd för att kunna bedriva sin näring inom renbetesfjällen och i viss mån även inom sedvanemarkerna.

2.2 Samebyn - ändamål och medlemmar

Renbetesfjällen är uppdelad mellan samebyarna i Jämtlands län enligt länsstyrelsens beslut 1973-09-19. Begreppet sameby innefattar såväl ett geografiskt begränsat område som en juridisk person som företräder de renskötande medlemmarna inom området. Medlem i sameby är renskötselberättigad som stadigvarande deltar eller har deltagit i renskötseln inom byns betesområde samt dennes make eller barn.

Samebyn eller i vissa fall även länsstyrelsen kan anta medlem som avser att bedriva renskötsel inom samebyn.

2.3 Markanvändning

Renskötselns markanvändning varierar med årstiderna beroende på bl a temperatur, nederbörd och vindförhållanden och måste anpassas efter faktiska förhållanden. Näringen är areal-krävande eftersom den bedrivs extensivt. Enhetliga betes-områden har med åren splittrats sönder genom samhällsutvecklingen och kan idag inte användas för effektiv rennäring, vilket ställer näringen inför ständiga omställningsproblem.

Markanvändningen varierar även mellan åren på grund av olika betesförhållanden beroende på t ex snödjup, skare och isförekomst. Förutsättningarna för rennäringen förändras även från år till år vid t ex tillkomst av kalhyggen, nya vägar och andra störningar från konkurrerande markintressenter. Förändringar av markanvändningen medför oftast att renskötseln försvåras och blir mer arbetskrävande. Speciellt försvåras eller hindras näringens bedrivande då extremt känsliga områden som vårbete och kalvningsland utsätts för störningar.

Rennäringen, som tidigare har nyttjat enhetliga betesområden, har successivt med åren blivit allt mer trängda från olika håll av konkurrerande markintressenter som turism och friluftsliv, vattenkraftsutbyggnad, täktverksamhet och skogsavverkningar vilket har försvårat näringens bedrivande avsevärt.

2.4 Rennäringen i Jämtlands län

I Sverige finns idag ungefär 300.000 renar varav cirka 50.000 i Jämtlands län. Renarna fördelar sig på 52 samebyar varav 11 stycken ligger i Jämtlands län.

Samebyarna i Jämtlands län är fördelade på cirka 80 renskötsel företag. Renskötseln omfattar cirka 124 årsverken.

3 HOTAGENS SAMEBY

3.1 Hotagens sameby

Hotagens sameby är belägen ca 5 mil nordväst om Strömsund i Krokoms kommun i Jämtlands län.

(Karta: *Jämtlands län med Hotagens samebys
marker, vinterbetes- och reservbetesområden* åretrunt-)

3.2 Samebyns gränser och utnyttjande av betesområden (se även kartbilagan)

Gränsen för samebyns åretruntmarker är fastställd enligt lantbruksnämndens beslut den 19 september 1973. För sedvane-rättsmarkerna finns inga fastställda gränser.

Hotagens samebys åretruntmarker gränsar i väster mot Norge mellan Penningkejsen och Rörvattensfjället.

I **norr** fortsätter gränsen från Rörvattensfjället vidare nordost om Småtjärnarna till Torrtjärnarna. Därefter viker gränsen av mot Lill Munsfjället och Gräsvattnet.

I **öster** fortsätter gränsen söderut mot Långvattnet till Svanaflo - Råkvattnet - Lill Klumpvattnet.

Därefter viker gränsen av **mot väster** via Hundklumpen - Stor Erfjället - genom Stor Foskvattnet - väster Blankvattshöjden mot Vinklumpfjäll - söder om Vinklumpen - Holmvattnet - Gåstjärnen - Sönnen Vinklumpfjäll - Vinklumpen - Myrklumpen - Penningkejsaren.

Kalvningsland är uppdelat på **tre områden**. Det första området utgör samebyns nordvästra del (och i Norge på Akkafjäll och Fisklösdalen) och omfattar Gallavarden Sjuterklumpen - Flatfjället - Avansfjället - Skrite - Tjalmetskliepe - V Murfjället - Silpe Kliepe - Lobbersjön Njerevadjetjenten - Goutelsjaure - Bräntskalflyarna - Ryggfjället. Det **andra området** omfattas av Munsfjället och söder därom mot Munsvattnet och Östertjärn. Det **tredje området** omfattas av Länsmansfjället/vattnet, Bäverfjället och Skalfjället.

Kalvningen äger rum i skyddande och störningsfri terräng i maj månad. Kalvningsområdena är på grund av tillgången på mossa, kråkris, fjolårsgräs, rötter, klöver och örter mycket viktigt renbete under speciellt våren och den känsliga kalvningstiden.

På våren förekommer renarna i allmänhet på fjälltopparna och på barfläckarna där det finns tillgängligt bete. Renen betar sig upp på fjället vartefter grönskan kommer.

Om vårflyttningen har ägt rum sent eller om det tidigt finns mycket barfläckar stannar renarna upp redan i området runt Almdalen - Grubbfjället - Erfjället - Skalfjället.

Högsommarland utgörs normalt (vid västliga sommarvindar - renen vandrar mot vinden) av högfjällsområdet Hästkjölen i Norge samt fjällområdet på svenska sidan mot Lobbersjön och Guttejappe. Högfjällsområdet är ur praktisk synpunkt mest lämpligt som sommarland då samebyns sommarviste finns i Lobbersjön och Tvärån.

Dock utgör samebyns sydöstra del - området runt Skalfjället - Bäverfjäll - Harafjäll - Länsmansfjället sommarland när östliga sommarvindar råder.

Renarna förekommer i allmänhet på fjället vid varmt väder samt i skogslandet vid svalt väder och på kvällarna. Födan består i huvudsak av gräs, toppskott och gröna växter.

Inför **kalvmärkningen**, som i allmänhet sker strax efter midsommar - nattetid, drivs renarna (ibland med helikopter) till kalvmärkningsanläggningarna i **Lobbersjön, Njerevare, Guoutele**, (Tvärån) vid **Guoutelesjön, Storöringtjärnarna** och **Munsfjället**. Därefter sprider sig renarna åter inom högsommarlandet.

Höstland omfattas i huvudsak av i princip samebyns åretruntmarker. Renarna drar på hösten ner i skogslandet för att söka föda. Födan består i huvudsak av gräs, svamp och löv. På hösten sker hornfejning och pälsbyte samt den viktiga viktökningen.

Inför **sarvslakten**, som i allmänhet sker första veckan i september (de två sista åren redan i slutet av augusti), drivs renarna till slaktanläggningen i Vinklumpen. Först sker samling från den västra delen och därefter från den östliga delen av samebyn.

Under **brunsten**, som i allmänhet inträffar mellan den 15 september till den 15 oktober, rör sig renarna fritt inom höstlandet. Speciellt förekommer renarna i de sydostligaste delarna av samebyn.

Samling inför slakt, renräkning, skiljning och vinterflyttning sker normalt i mitten på november eller när det blivit snöföre och vattendragen frusit till. Samling sker till anläggningarna i Vinklumpen där slaktrenarna skiljs ut, vintergrupperna fördelas och renräkning av nettojorden äger rum.

Normalt sker **flyttningen till vinterbetet för fot**, utmed flyttlederna. Dock har biltransporter nyttjats de senaste två åren även vid flyttningen på hösten, på grund av dåligt före och förstörda övernattningsbeten.

Slaktrenarna utfodras, i dag ett antal veckor före slakten i utfodringsanläggningar på Stormyren invid Pikhöjden norr om Ragunda, samt i Vinklumpen, Gunnarvattnet och Mårdsjön.

På **vinterbetet** hålls renarna i fem grupper. Troligen måste renarna i framtiden delas upp i fler grupper då vinterbetes-områdena är starkt splittrade på grund av de stora avverkningarna som skett inom vinterbetesområdet.

Vinterbetesmarkerna utgörs av;

- området kring sjöarna (ö) Storkingen - Valsjön - Hasslingarna - Hotagen - (v) Nils Jonsavattnet - Stor Foskvattnet - Häggsjön - Tuvattnet
- området kring Älgflon
- området nordost om Hammerdalssjön och söderut mot Mårdsjö och Greningsjön samt området norr om Indalsälven innefattande Syltsjön och Mört-sjöarna
- området söder om Köttsjön - Lövåsen - Gåssjö begränsat av Ragunda (Indalsälven) och Kålsjön

Därav **viktiga vinterbetesmarker**;

- området kring sjöarna Valsjön och Hotagen
- området nordost om Hammerdalssjön mot sjöarna Fyringen och Görvikssjön

Och **särskilt viktiga vinterbetesmarker**;

- området kring Kungsvattnet
- området kring Älgflon
- området sydväst om Ammerån, från dess inlopp till Gesunden samt området mot Halasjön - Syltsjön - Äcklingarna, mot Indalsälven
- området runt Hälan från Störvikflon till Halån
- omkring Gilleran från Köttsjön till Bengttorpet

Huvudsaklig föda för renarna vintertid utgör den **mark- och hänslav** som finns på vinterbetesmarkerna.

Samling av renarna **inför återflyttning** sker **i april** till övernattningshagar. Normalt sker flyttningen för fot utmed flyttlederna med vilopausar och övernattningar där betesförutsättningarna är goda - övernattningsområden. Utfodring kan behövas utmed flyttvägarna. Flyttningen tar normalt en vecka. På grund av det gynnsamma betet på de stora hyggena sprider renarna ut sig och samlingarna försvåras.

Hotagens sameby hävdar **sedvanerätt** på markerna norr om **Härnösand** och **Sundsvall**.

Flyttleder

Hotagens sameby nyttjar flyttlederna både höst och vår när snö- och isförhållandena så tillåter.

Flyttlederna utgör viktiga förbindelselänkar i och mellan årstidslanden, särskilt i sådana avsnitt där alternativa framkomstvägar saknas på grund av terränghinder.

Viktiga flyttleder från Hotagens sameby till vinterbetesmarkerna utgår från;

- Vinklumpfjäll via Nilsjonsavattnet (alternativt Hasslingarna och Hotagen) - Hotagen (- via Mörtsjön) - Lövsjön - Ottsjön - Gåxsjön - Hammerdalssjön - Ö Sävselet - Sörviksfjärden - utmed Ammerån till Slag- strömmen alternativt till Syltsjön via Greningssjön
- Stor Erfjället - Lakavattnet - Hökvattnet - Vitvattnet - Älgflon (alternativt från Skalfjället - Ö Flykälän - Älgflon)- Hammerdalssjön - Grenåssjön Älgsgårdsvattnen - Görvikssjön - Sörvikssjön - Fullsjön - Länglingen - Köttsjön - Gerilån till Högfors (alternativt till Häflon).

Normalt sett nyttjas även **andra alternativa flyttvägar** beroende på bland annat de snö- och isförhållanden som råder.

Inom samebyns åretruntmarker finns även **flyttleder** som nyttjas vid drivning av renarna inför slakt, skiljning och kalvmärkning m m. Dessa leder är dock inte markerade på kartan.

Övernattningsområden

Övernattningsområden är **särskilt viktiga betesområden** där renarna naturligt stannar upp under flyttningen utmed flyttlederna. Övernattningsområden utgörs ofta av myrar och tillgången på föda är en viktig förutsättning för att renarna naturligt ska hålla sig inom området för att beta och vila sig under flyttningen. Vid flertalet övernattningsområden finns eller planeras att byggas övernattningshagar.

Viktiga övernattningsområden finns;

- kring Jonssonvattnet (ö Skärvångssjön)
- på Prästflon (v Mörtsjön)
- mellan Lövsjön och Ottsjön
- kring Sandviksflon (ö Lövsjöströmmen)
- på Lomnäsflon (n Gåxsjö) på Kallsnäsflon (no Hammerdal)
- kring Storflon (vid Ammeråns inlopp)
- mellan Vikfjärd och Mörtsjön
- kring Brattfallvattnet (v Öjarsklumpen)
- öster om Lakavattnet
- kring Fjällflon (ö Stakafjäll) planerad hage
- i området Storklumpvattnet och Öjarssjön
- kring Gammelbodarna (no Laxsjö), planerad hage
- på Henningflon (ö Henningskälen)
- på ett område norr om Börsåsen och Grenåssjön, med hage
- kring Älgsgårdsån
- runt Nörder Sännhögen
- kring Länglingsån

Häng- och marklavområden

Häng- och marklavområdena utgör viktiga betesområden och har ofta stor och avgörande betydelse för renarnas överlevnad. Tillgång till hänglav är speciellt viktig då betestillgången i övrigt är besvärlig på grund av t ex snöförhållandena. Under **vintrar med speciellt besvärliga förhållanden** utgör laven en **viktig och ibland avgörande betespotential**.

Hänglavområdena bör enligt rennäringsen bevaras och i möjligaste mån undantas från avverkningar och markberedning då de utgör en viktig förutsättning för rennäringsen.

Hänglav förekommer i huvudsak i granbestånd men även i björkbestånd i den fjällnära skogen utmed fjällbäckar och dalgångar. Viktig hänglavskog återfinns i huvudsak inom och i direkt anslutning till samebyn men även i viss mån på vinterbetesmarkerna. Stora kalhyggen ingår på kartan markerade hänglavområden. Men då tillgången på hänglav är knapp är det viktigt att även mindre bestånd bevaras.

Särskilt viktiga hänglavområden finns;

- norr och öster om Gunnarvattnet, kring Valsjöbodarna, Myrsjöbodarna, Sörrun, Hasslingsmon mot Hasslingarna
- i området LerKnularna - Plutten - Vackerrun
- väster om LillFlyn och Stor Foskvattnet mot Lillsjöberget, Bodrun och Skalrun
- öster om Stor Foskvattnet (mot Björntjärnarna) Lillsjöberget - söder om Tjärnafjället - Storhöjden
- utmed Storåns östra strand mellan Brattfallet och Storåbränna
- inom området mellan Gräsvattnet - Stor Ringsjön - Hemvattnet - Byvattnen - övre Renåflyn - Finnvatts höjderna - Svanafloren - Stor Fulvurn - Lillfjället - Gräsfjället
- inom området kring Lillvattnet - Djupvattnet - Godvattnet - Långvattnet - Klingervattnet
- i området kring Hemhöjden
- utmed Hällingsån från Klumparna till Munsvattnet

Marklavområdena är inte markerade på kartan. Dock utgör **vinterbetesområdet nordost om Hammerdalssjön ett särskilt viktigt marklavområde** samt i de flesta fall de markerade övernattningsområden.

På **vinterbetesmarkerna** utgörs födan **huvudsakligen** av **marklav**. Även **hänglaven** utgör en viktig betespotensial.

Svåra passager

Alternativ till de svåra passagerna **saknas i allmänhet**. Det krävs resursstarka arbetsinsatser från renskötarnas sida vid drivning av renhjorden i dessa områden. Störning vid drivningen eller förändringar utefter flyttlederna kan spolia dagar av arbete och hjorden vänder eller sprider sig.

Särskilt svåra passager finns;

- över länsväg 88 i Gisselås
- över Hammerdalsbrons norra fäste

Vid drivning av renhjorden över länsväg 88 och Hammerdalsbron krävs **polishjälp** för att stoppa trafiken.

Flera svåra passager utmed flyttlederna finns även vid andra **vägar, vattendrag** och dylika hinder. Dessa är dock inte markerade på kartan.

Snölegor

Under högsommaren återfinns renarna på fjälltopparna medan djuren på kvällarna samt vid svalt och kallt väder går ner från fjällen till dalgångarna och skogslandet.

Värdefulla sommarvisten, där det normalt finns snölegor, är nödvändiga vilområden för renarna varma sommarkvar, undan värme och insekter.

Viktiga snölegor återfinns normalt på följande fjäll;

- Merrafjellet (i Norge), flertal fläckar
- Kjerdesfjellet (i Norge) 2 fläckar
- Kjölen (i Norge), flertal fläckar
- Strifjellet (i Norge), 4 fläckar
- Avansfjället, 3 fläckar
- Skrite
- Tjalmetskliepe

Viktiga snölegor återfinns normalt på följande fjäll; forts

- Murfjället, norra och södra sidan
- Biernekliepe
- Njerevare
- Penningkejsen, 3 fläckar
- Biekkerten, 2 fläckar
- Bieljen (Sandknularna), 2 fläckar
- Bäverfjället
- Skalfjället, 2 fläckar

Framöver hösten, när snön har smält undan, tar fläktande bergkanter över funktionen av snölegorna.

3.3 Medlemmar, företag och bosättning

Antalet medlemmar inom Hotagens sameby uppgår i dagsläget till 39 stycken. Samebyn består av 7 företag.

(Diagram 1: Antal medlemmar i Hotagens sameby uppdelade i åldersklasser)

Medelåldern på medlemmarna i samebyn är ca 33 år. Medlemmarna är i huvudsak bosatta i Valsjöbyn, Vinklumpen, Gunnarvattnet, Bågavattnet och Gäddede. Sommarvistet är beläget i Lobbarsjön.

Antalet yngre medlemmar i samebyn är relativt högt och underlaget för rekrytering inom samebyn är därmed gott.

3.4 Kombinationssysselsättning

Medlemmarna inom Hotagens sameby har i huvudsak renskötsel som sin utkomst. Under högsäsong, vid kalvmärkning, slakt och skiljning medverkar även övriga familjemedlemmar och extra anställda för att klara av den höga arbetsbelastningen.

Sysselsättningen utöver renskötseln utgörs av jakt och fiske i huvudsak för husbehov samt viss slöjdverksamhet. Därutöver förekommer en del säsongarbeten som t ex plantsättning i omgivningen.

Medlem i sameby äger, enligt 25 § rennäringslagen rätt att jaga och fiska, för husbehov och avsalu, på renbetesfjäll. **Därutöver kan genom länsstyrelsens försorg, och efter hörande med samebyn, nyttjanderätt** till jakt efter älg, ripa m m samt fiske upplåtas med iakttagande av bestämmelserna i 32 § rennäringslagen.

Älgjakt

Älgjakten bedrivs som licensjakt. Samebyn ansöker om gemensam licens för samtliga fastigheter som ingår i samebyns område och utgör renbetesfjäll. Från och med den 1 januari 1988 skall samebyarnas områden registreras, i likhet med privata marker, för att erhålla licens. Vissa upplåtelser sker till fjällägen-hetsarrendatorer och övriga arrendatorer.

Hotagens samebys licenstilldelning, för 1989 är 55 vuxna djur och 55 kalvar. Vid 1988 års jakt var avskjutningen ca 75 % av tilldelningen.

Ripjakt

Jakt efter ripa och gråfågel (tjäder, orre och järpe) är mycket attraktiv i fjällområdet. Från och med 1990 kan länsstyrelsens rennäringsenhet upplåta jakt efter ripa inom två områden inom samebyn. Resterande delar av samebyn kan byn själv disponera och upplåta för ripjakt genom jaktkort.

Fiske

Ett flertal av vattnen inom samebyn nyttjas av medlemmarna själva för i huvudsak husbehovsfiske samt något för avsalu.

Fiskerätt inom renbetesfjäll kan upplåtas till allmänheten sedan samernas rättigheter till husbehovsfiske har tillgodosetts.

Fiskevattnen inom samebyarna upplåtes för allmänt sportfiske genom kortförsäljning, ansökan om särskilt fisketillstånd och arrende. Av intäkterna från fiskeupplåtelseerna tillfaller 25 % samebyn och 75 % samefonden.

Fiskekort gällande vatten på renbetesfjäll utfärdas av länsstyrelsens rennäringssenheter och tillhandahålls på vissa andra försäljningsställen. Inom Hotagens sameby säljs fiskekort för Grundvattnet och ån, Vargkojvattnet med småtjärnar och ån till Grundvattnet, Klumpvattnet och Svartflyn, ett 20-tal vatten inom samebyns östligaste del, Härbergsvattnet, Långflyn, Stora Djupvattnet, Rör- och Småöringtjärnarna. För vinterfiske upplåtas vatten Blankvattnet, Nils Jonsavattnet och Trollsvattnen.

Särskilda tillstånd för sportfiske kan upplåtas för viss tid.

Arrende är en äldre form av fiskeupplåtelse. Ett arrendekontrakt gäller i allmänhet ett år men kan förlängas att gälla för fem år. Vatten inom Hotagens sameby som är upplåtna genom arrende är t ex Torvhustjärnarna, Stora Djupvattnet, Haravattnet och ån, Stor- och Lill Fulvurn, Bergtjärn, Stora Foskvattnet, Storån, Stora och Lilla Bävervattnet, Trollsvattnen, Blanktjärnen, Häbbersvattnet och tjärnarna, Grundtjärn, Grästjärn, Harrflybäcken, Hällingsån, Kjellbergstjärn, LillFlyn, Storflyn, Nils Jonsavattnet, Långflyn, Stortjärn, Långflyn, Borstjärn och Dunnervattenån.

- * Av den totala produktionen av fisk inom fjällområdet i Jämtlands län bedöms den uttagbara delen utgöra 70 %. Uttaget idag bedöms vara 48 % av den totala produktionen.

* Uppgifterna hämtade ur NNV rapport "Fisket i Jämtland och Härjedalen 1986"

3.5 Renhjorden

Renantalet enligt renlängden 1988 för Hotagens sameby uppgår till 4750 djur. Sammansättningen av hjorden är ungefär 75 % hondjur och 25 % handjur.

Slaktuttaget per år beräknas till 1000-1200 djur.

(Diagram 2: Antal renar inom Hotagens sameby under åren)

Antalet renar låg under åren 1981-1984 konstant på drygt 3000 renar. Därefter ökade renantalet kraftigt under 1985-1986 till ca 4300 djur. Ökningen har därefter successivt fortsatt under åren och renantalet var 4750 år 1989.

Enligt 15 § rennäringslagen beslutar länsstyrelsen det högsta antalet renar - det s k rationella renantalet - som får hållas inom byn. För Hotagens sameby fastställdes, enligt tidigare lantbruksnämndens beslut den 19 september 1973 högsta ren-antalet till 4800. Beslutet grundar sig på en tidigare gjord betesinventering.

3.6 Driftanläggningar

Samebyn har åtskilliga anläggningar nödvändiga för renskötseln såsom t ex renstängsel, rengården, riksstängsel, renvaktar-stugor, kåtor, broar och slakterier. För flertalet av anläggningarna ansvarar samebyn själv för drift och underhåll, (länsstyrelsen är dock huvudansvarig för riksstängslet samt vissa byskiljande stängsel.)

Områdena runt anläggningarna utgör ofta viktiga betesområden och trivselland för renarna där betesron är oerhört viktig för renarna och arbetsron viktig för renskötarna.

Anläggningarna är i huvudsak belägna inom samebyn.

Rengården finns idag,

- söder om Oivisfjället (Murfjället), öster om Tvärån (Guoutele), för kalvmärkning
- söder om Njerevare, för kalvmärkning
- vid Guoutelesjaure, för kalvmärkning
- vid Storöringtjärnarna, för kalvmärkning
- i Vinklumpen, för skiljning inför slakt
- vid Mutsvare (Munsfjället), för kalvmärkning
- vid Bieuredakke (Bäverfjället), för kalvmärkning
- Raptén N Vinklumpen (ej utmärkt på kartan)

Rengården på vinterbetesmarkerna;

- öster om Köttsjön (Lillåvägskälet), för övernattning
- vid Halåkryset, övernattnings- och beteshage
- på Stormyren (ö Pikhöjden), monteras ned varje år, avlastningshage på hösten samt samlingshage på våren
- vid Greningssjön (ej utmärkt på kartan)
- vid Gravasund (ej utmärkt på kartan)

Slakteri finns idag;

- i Vinklumpen

Renvaktarstugor (samebyns) finns;

- vid Raffatjärnarna
- vid Avansbäcken
- vid Guoustabiekjukke (Tvärån)
- i Vinklumpen
- vid Hartjärnen
- vid LillBävervattnet (länsstyrelsens)
- i Lappkojdalen (Bieuredakke-Bäverfjället), 2 st
- vid Vargkojvattnet (domänverkets)
- vid StorFulvurn
- på Källarflyn öster om Storån

Kåtor (samebyns) finns;

- vid Torvhustjärnarna
- vid Stor-Stensjön

Privata stugor finns;

- i Lobbersjön, 3 st + 5 kåtor
- vid Tvärån, 2 kåtor
- i Vinklumpen, 5 st + 4 kåtor + 3 baracker
- i Bågavattnet
- i Plutten + 1 kåta

Broar finns;

- över Tvärån
- vid Munsvattnet

3.7 Konkurrerande markanvändningsintressen

För Hotagens sameby utgör skogsbruket den största markanvändningskonkurrenten. Dessutom försvårar genomförda vattenregleringar samt trafiken utmed landsvägarna och järnvägarna rennäringens bedrivande inom renskötseområdet.

Skogsbruket försvårar eller rent av omöjliggör renskötelsen i flera avseenden. Kalhyggen och skogsbilvägar medför dels förlust av renlav dels att renarna blir förvirrade och sprider sig över stora områden. Hyggesplöjning förstör betesförutsättningarna genom att stora delar av marktäcket rivs upp och därmed försvinner marklaven. Gödsling av skogsmark medför att renarna upplever laven oaptitlig samt att örterna med tiden tar överhand och marklaven blir obefintlig.

Det moderna skogsbruket splittrar även sönder stora sammanhängande betesområden. Tidigare fina renbetesmarker kan inte utnyttjas idag och renarna tvingas söka alternativa betesmarker.

Fina betesmarker i och i anslutning till samebyn samt vinterbetesmarker har avverkats. Detta har medfört dels att betesförutsättningarna i dessa områden har försämrats dels att renskötelsen försvårats bl a vid uppsamling inför flyttningarna.

Förlust av renlav utgör ett stort problem. Både var gäller att inneha fullgoda betesalternativ och med hänsyn till att trakterna ofta är svårföryngrade samt lavens långsamma tillväxttakt.

Vattenregleringen i Foskvattnet har medfört att fina hänglavskogar har avverkats och att tidigare flyttleden inte går att nyttja.

Trafiken utmed landsvägar och järnvägen utgör besvärliga hinder vid flyttningar och inom vinterbetesområdena. Vid passage över länsväg 88 behövs t ex polishjälp.

Konsekvenserna av intrång från konkurrerande markanvändningsintressen blir att sedvanerättsmarker som inte nyttjats på flera decennier åter måste tas i anspråk för renskötelsen.

Vissa problem kan uppstå på vinterbetesmarkerna under perioder då jakt bedrivs inom aktuella betesområden. Detta gäller i huvudsak småvilts- och älgjakten. Konsekvenserna blir att renhjorden skingras och lösdrivande hundar jagar renarna.

3.8 Konsekvenser av Tjernobyl-olyckan

Nedfallet efter kärnkraftolyckan i Tjernobyl drabbade rennäringen svårt. De svårast drabbade samebyarna i Jämtlands län är Frostvikenbyarna och Hotagen. Men även för samebyarna söder därom har olyckan inneburit betydande konsekvenser.

Den svenska staten har dock uttalat att rennäringen skall hållas skadeslös. Således utgår ersättning för inkomstbortfall och merkostnader för renägarna till följd av olyckan. Insatser görs också från statens sida för att så mycket renkött som möjligt skall bli godkänt som livsmedel.

Gränsvärdet för att renkött idag skall godkännas som livsmedel är 1500 bq (bequirell) Cesium -137 per kg/renkött. Cesiumhalten i renarna varierar kraftigt under året beroende på vilken typ av föda renarna betar. På sommaren betar renarna huvudsakligen gräs och gröna växter, vilka förnyas årligen och därmed innehåller relativt låga halter cesium. På hösten och vintern består födan huvudsakligen av mark- och hänglavar, som har långsam nedbrytning av det radioaktiva nedfallet.

Detta betyder att det är angeläget att så stor slakt som möjligt kan tas ut under sommaren/förhösten då köttet kan godkännas. Staten stimulerar också genom vissa tilläggserättningar en tidigareläggning av slakten. Även under vinterperioden kan renköttet godkännas vid slakt, om utfodring av renarna kunnat ske under cirka 2 månader före slakt. Kostnaderna för sådan utfodring betalas av staten. Vid sådan utfodring används både renlav (från Dalarna), hö och kaliumberikat (bentonitillsats) kraftfoder.

4 HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR HOTAGENS SAMEBY

4.1 Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden

Rennäringen har med åren blivit allt mer trängda från olika håll av andra markanvändningsintressenter.

Stora delar av viktiga mark- och hänglavområden i den fjällnära skogen har avverkats och stora sammanhängande betesområden har splittrats sönder genom det moderna skogsbruket och vattenregleringar och vid tillkomst av vägar.

Förlust av viktiga lavområden har försvårat renskötseln,

speciellt under hösten vid samling av renarna inför flyttning till vinterbetesmarkerna. Renarna har tidigare stannat upp i de närliggande skogsområdena med god lavförekomst och samlingarna har kunnat utföras med få koncentrerade insatser.

Kalhyggerna har inneburit att renarna söker sig längre söder- och österut för att söka föda. Detta medför, för renägarna, mer arbetskrävande samlingsinsatser i och med att renarna snabbt sprider ut sig över stora arealer.

Fortsätter skogsbruket sina avverkningar i det fjällnära skogsområdet kommer renskötseln ytterligare att försvåras. **Renarna** tenderar att på hösten **söka sig allt längre ner i skogslandet och samlingen inför vinterflyttningen blir svårare att genomföra.**

Vintertid måste renarna delas upp i flera grupper på grund av splittrade betesområden. Tidigare bra betesområden där stora avverkningar har skett och renarna idag inte kan hållas samlade är området kring Halån, Grenås samt Hotagssjön.

På våren håller sig renarna kvar i skogslandet långt längre än tidigare bl a på grund av betesbrist i den fjällnära regionen. **Kalhyggerna** har dessutom goda betesförutsättningar med gräs och örter vilket medför att renarna gärna stannar kvar eller återvänder till skogslandet även under sommaren.

Hotagens sameby **planerar** att åter nyttja tidigare **vinterbetesområde** i trakterna av **Ammerön - Nyhm - Bräcke** samt området kring **Graningsjön**.

Samebyn planerar även att **uppföra 11 övernattningshagar utmed flyttlederna** för att underlätta vid flyttningen till och från vinterbetesområdet. Dessutom planeras ytterligare ett kalv-märkningsgärde, en skiljningshage, ev riksstängsel mot Norge och ev ett slakteri för vinterslakt, se kap 4.5.

4.2 Utveckling av företagen inom byn

Antalet företagare inom samebyn har ökat markant. Tidigare fanns endast två företag medan det idag finns 7 företag. Det finns dessutom behov av flera aktiva renskötare inom byn. Idag måste extra folk lejas in vid arbetstopparna. Problem uppstår vanligtvis att finna kompetenta personer som kan ställa upp i dessa situationer.

Inom byn finns relativt många ungdomar i ålder 10-30 år. Fler av dessa är idag intresserade att stanna kvar inom renskötelsen. Samebyn har inte diskuterat något tak för hur många företag som kan inrymmas i byn.

4.3 Jakt- och fiskefrågor

Jakt och fiske utgör viktiga komplement till renskötelsen. Framför allt vad avser jakt och fiske för husbehov men även tidigare i viss mån även för avsalu.

Ripjakt utövar medlemmarna i samebyn i viss mån själva, troligen mer i framtiden. Samebyn anser sig kunna överta administrationen av upplåtelser för ripjakt. Detta för att kunna styra upplåtelseerna till trakter där renarna inte vistas under aktuella jakttider samt för att behållningen ska tillfalla byn direkt.

Fisket är upplåtet i den mån det är möjligt, enligt samebyn. Upplåtna vatten är belägna inom områden av samebyn där fisket ger minst störningar på renskötelsen. Resterande vatten, med någorlunda fisketillgång anser sig samebyn behöva för hus-behovsfiske.

4.4 Utveckling av renhjorden

Samebyn har planer på att starta ett projekt med **individmärkning** av årskalvarna. Genom märkning av kalvarna med speciella brickor i öronen utöver renmärket, kan renarnas ursprung och utveckling följas.

4.5 Planerade drifanläggningar

Hotagens sameby planerar följande åtgärder och investeringar i drifanläggningar för att effektivisera och underlätta renskötelsen inom byn.

Riksstängsel mot Norge - för att förhindra icke önskvärd strövning västerut.

Rengården:

- skiljningshage vid Bågavattsån, omläggning av skiljningen till Bågavattnet på grund av svåra snöhållandena i Vinklumpen
- Kalvmärkningsgärde på Bäverfjället, i princip klart
- slakteri för vinterslakt, läget diskuteras för närvarande

4.6 Utökat samråd med andra markanvändningsintressenter

Ett fungerande samråd både inom och utanför samebyns gränser efterlyses mellan rennärningen och andra markanvändnings-intressenter, framför allt med skogsbruket. Ett fungerande samråd kan resultera i att även mindre planändringar kan ge nog så tillfredsställande lösningar för alla parter. Samrådet med skogsbruket bör ske redan innan skogsbilvägarna byggs och avverkningsplanerna är fastställda.

Skogsbruket

Vad gäller skogsbruket så har skogsvårdslagen (1979:429) en bärande grundtanke att **långsiktigt hushålla med naturresursen skog och skogsmark**. I propositionens specialmotivering till

1 § skogsvårdslagen står bl a "skall skogsnäringen verka i samspel med andra samhällssektorer." Vidare har hänsynsregler utarbetats och accepterats av berörda parter vilka återfinns

i skogsstyrelsens allmänna råd om skogsbrukets hänsynstagande till rennärningen (SKSFS 1982:2).

Hotagens sameby efterlyser hänsynstagande till rennärningen i enlighet med SLSFS 1982:1;

- Fasta, årliga **samråd** för en långsiktig planeringsperiod
- Undvika **koncentration av slutavverkningsytor**
- **Samplanering** i områden med **hänglavförekomst** - nödfoder
- **Särskild uppmärksamhet** vid skogliga åtgärder i närheten av flyttleder och rastbeten
- Områden **runt arbetshagar och samlingsställen undantas från avverkning**
- **Hyggesplöjning skall undvikas** i flyttleder, kring beteshagar och andra tekniska anläggningar

Övriga markanvändningsintressenter

Motsvarande samrådsrutiner, precisering av **långsiktsplaner samt konsekvensstudier** är eftersträvansvärd för övriga markanvändningsintressenter som vattenkraften, torvverksamheten m fl.

4.7 Förslag på åtgärder för att minska konflikterna mellan rennäring och andra markintressenter

En grundläggande brist i sammanhanget är att allmänheten och andra markanvändningsintressenter har **ingen eller dåliga kunskaper om rennäringen**. I första hand måste **information om rennäringen** komma ut till berörda parter.

Ett steg i denna riktning är att upprätta broschyrer om rennäringen som kan tillhandahållas på turistinformationer, hotell, stugbyar och andra turistanläggningar.

Exploateringar

Vid varje ingrepp i renskötselområdet, som har betydelse för rennäringen, ska **konsekvensstudier** upprättas på exploitörens bekostnad. Detta för att klarlägga skadan av varje mindre intrång samt den ackumulerade skadebilden som vuxit fram under åren.